

บันทึก

เรื่อง ปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับการส่งผู้ร้ายข้ามแดน กรณีนายกมล เพ็ญศรีนุกูล

กระทรวงการต่างประเทศ ได้มีหนังสือ ลับ ส่วนมาก ที่ กต ๐๖๐๕/๓๖๒๑ ลงวันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๒ ถึงสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา เพื่อขอหารือปัญหาข้อกฎหมายเรื่อง แคนาดาขอให้ส่งตัวนายกมล เพ็ญศรีนุกูล เป็นผู้ร้ายข้ามแดน สรุปความได้ว่า สถานเอกอัครราชทูตแคนาดาประจำประเทศไทยได้มีหนังสือขอให้รัฐบาลไทยส่งตัวนายกมล เพ็ญศรีนุกูล บุคคลสัญชาติไทยเป็นผู้ร้ายข้ามแดนตามสนธิสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดนระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๙๑๑ ในข้อหาลักพาตัวเด็กโดยบิดามารดา ซึ่งปรากฏข้อเท็จจริงว่า นายกมล เพ็ญศรีนุกูล เป็นบิดามีอำนาจปกครองเด็กร่วมกับมารดาของเด็กได้พาเด็กออกจากประเทศแคนาดา นาง Janet Smith ซึ่งเป็นมารดาจึงได้ร้องขอต่อศาลแคนาดาเพื่อเพิกถอนอำนาจปกครองของบิดา โดยขอให้กำหนดตนเป็นผู้มีอำนาจปกครองเพียงผู้เดียวในภายหลัง

กระทรวงการต่างประเทศพิจารณาคำร้องขอดังกล่าวแล้วเห็นว่า มีประเด็นปัญหาข้อกฎหมาย คือ การกระทำของนายกมล เพ็ญศรีนุกูล เป็นความผิดที่อาจส่งผู้ร้ายข้ามแดนได้หรือไม่ และกระทรวงการต่างประเทศได้มีหนังสือหารือปัญหาที่ได้ส่งมานี้ต่อส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงยุติธรรม และสำนักงานอัยการสูงสุด ซึ่งส่วนราชการที่เกี่ยวข้องได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวสรุปได้ดังนี้

๑. กระทรวงมหาดไทยพิจารณาแล้วเห็นควรให้ส่งปัญหาดังกล่าวให้สำนักงานอัยการสูงสุดพิจารณาเพื่อให้ความเห็นต่อไป

๒. กระทรวงยุติธรรมพิจารณาแล้วเห็นว่า การกระทำของนายกมล เพ็ญศรีนุกูล จะเป็นความผิดที่ส่งผู้ร้ายข้ามแดนได้หรือไม่ นั้น คงต้องพิจารณาจากบทบัญญัติในข้อ ๒ ของสนธิสัญญาว่าด้วยการส่งผู้ร้ายข้ามแดนระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๙๑๑ ที่ระบุฐานความผิดที่สามารถส่งผู้ร้ายข้ามแดนให้แก่กันและกันได้ โดยข้อ ๒ ของสนธิสัญญา ได้ระบุความผิดไว้ในข้อ ๑๘ โทษลักพาคนหนี และข้อ ๑๙ โทษลักเด็ก ซึ่งเทียบได้กับความผิดตามมาตรา ๓๑๐ มาตรา ๓๑๒ ตี และมาตรา ๓๑๗ แห่งประมวลกฎหมายอาญา แต่เนื่องจากนายกมล เป็นบิดาของเด็ก จึงมีอำนาจปกครองบุตรตามมาตรา ๑๕๖๖ และมีสิทธิกำหนดที่อยู่ของบุตรได้ตามมาตรา ๑๕๖๗ (๑) แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นอกจากนี้ ศาลฎีกาได้เคยวางแนวเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวไว้ในคำพิพากษาศาลฎีกา ที่ ๓๙๘/๒๕๑๗ ว่า “บิดาพรากรบุตรนอกสมรสไปเสียจากการปกครองของมารดาเพื่อให้การอุปการะเลี้ยงดู ให้การศึกษา การกระทำโดยมีเจตนาดีต่อบุตรเช่นนี้ ยังถือไม่ได้ว่าเป็นการพรากรโดยปราศจากเหตุอันสมควรตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๑๗” ดังนั้น การพาเด็กซึ่งเป็นบุตรผู้เยาว์ออกจากประเทศแคนาดากลับประเทศไทยของนายกมล จึงไม่มีความผิดที่จะส่งผู้ร้ายข้ามแดนได้ เพราะการกระทำดังกล่าวไม่มีความผิดต่อ

กฎหมายอาญาของทั้งสองประเทศ ซึ่งขัดต่อหลัก “double criminality” ตามมาตรา ๑๒ (๓) แห่งพระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พ.ศ. ๒๕๗๒

๓. สำนักงานอัยการสูงสุดพิจารณาแล้วเห็นว่า การกระทำของนายกมลฯ เป็นความผิดที่อาจส่งผู้ร้ายข้ามแดนได้ โดยการกระทำของนายกมลฯ อาจเข้าข่ายเป็นความผิดอาญาตามมาตรา ๓๑๗ แห่งประมวลกฎหมายอาญา เนื่องจากเมื่อนายกมลฯ จะเป็นบิดาและยังคงมีอำนาจปกครองเด็กร่วมกับมารดาของเด็ก แต่การกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำที่เกินสิทธิที่ตนมีอยู่ในการใช้อำนาจปกครอง อย่างไรก็ตาม ศาลจะเป็นผู้ตรวจสอบและกลั่นกรองประเด็นในเรื่องนี้อีกครั้งหนึ่ง

๔. กระทรวงการต่างประเทศพิจารณาแล้วมีความเห็นสอดคล้องกับความเห็นของกระทรวงยุติธรรมที่เห็นว่า การกระทำของนายกมลฯ ไม่เป็นความผิดตามมาตรา ๓๑๐ มาตรา ๓๑๒ ตี และมาตรา ๓๑๗ แห่งประมวลกฎหมายอาญา และไม่เข้าข่ายข้อ ๑๔ ข้อ ๑๙ และวรรคท้าย ของข้อ ๒ แห่งสนธิสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดนระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๙๑๑ การกระทำของนายกมลฯ จึงไม่มีความผิดที่จะส่งผู้ร้ายข้ามแดนได้

โดยที่ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องมีความเห็นแตกต่างกัน กระทรวงการต่างประเทศจึงขอให้คณะกรรมการกฤษฎีกาพิจารณาว่า การกระทำของนายกมล เพ็ญศรีนุกูล เป็นความผิดตามกฎหมายไทยหรือไม่ เพื่อกระทรวงการต่างประเทศจะได้นำความเห็นดังกล่าวใช้ประกอบการพิจารณาดำเนินการต่อไป

คณะกรรมการกฤษฎีกา (คณะที่ ๙) ได้พิจารณาข้อหาดังกล่าวประกอบกับคำชี้แจงจากผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศ (กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย) ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย (สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย) ผู้แทนกระทรวงยุติธรรม (สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ) และผู้แทนสำนักงานอัยการสูงสุด แล้ว เห็นว่า การที่รัฐบาลแคนาดาที่มีคำร้องขอให้ส่งนายกมล เพ็ญศรีนุกูล เป็นผู้ร้ายข้ามแดนนั้น เป็นกรณีที่ขอให้ส่งบุคคลซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดตามมาตรา ๒๘๓ (๑) (a)^๑ แห่งประมวลกฎหมายอาญาของแคนาดาเป็นผู้ร้าย

^๑ มาตรา ๒๘๓ (๑) (a) ผู้ใดซึ่งเป็นบิดามารดา ผู้ปกครอง หรือผู้ดูแลโดยชอบด้วยกฎหมายหรือรับหน้าที่ดูแลบุคคลอายุต่ำกว่าสิบสี่ปี โดยการพาไป ชักพาไป ซ่อนตัว กักตัว หรือรับตัวเด็กนั้นไว้ ไม่ว่าจะมีความประสงค์ใดในประเทศแคนาดาที่ให้อารักขาบุคคลที่เกี่ยวข้องนั้นหรือไม่ก็ตาม โดยเจตนาที่จะไม่ให้ผู้ซึ่งเป็นบิดามารดา หรือผู้ปกครอง หรือบุคคลอื่นใดซึ่งมีอำนาจโดยชอบด้วยกฎหมายที่จะดูแลหรือมีหน้าที่ต่อบุคคลนั้น ถูกรับรองบุคคลเช่นนั้น จะถูกกล่าวหาว่าเป็นความผิดที่อาจฟ้องร้องต่อศาล และอาจรับผิดให้ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปี

Section 283

(1) Everyone who, being the parent, guardian or person having the lawful care or charge of a person under the age of fourteen years , takes, entices away, conceals, detains , receives, or harbors that person, whether or not there is a custody order in relation to that person made by the court anywhere in Canada , with intention to deprive a parent or guardian ,or any other person who has the lawful care or charge of that person , of the possession of that person, is guilty of

(a) an indictable offence and is liable to imprisonment for a term not exceeding 10 years;

ข้ามแดน การส่งผู้ร้ายข้ามแดนในกรณีนี้ย่อมอยู่ในบังคับแห่งพระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พุทธศักราช ๒๔๗๒ เท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดนระหว่างกรุงสยามกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๙๑๑ ซึ่งประเทศแคนาดาสืบสิทธิในฐานะที่เป็นประเทศในอาณาเขตของพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษตามข้อ ๑๖ วรรคหนึ่ง^๒ และประกาศพระบรมราชโองการที่อนุญาตให้ไปไปตามสัญญาดังกล่าว คือ ประกาศสัญญาว่าด้วยส่งผู้ร้ายข้ามแดนกันในระหว่างกรุงสยามกับอังกฤษ ลงวันที่ ๙ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๐ (ค.ศ. ๑๙๑๒)^๓ ทั้งนี้ ตามนัยมาตรา ๓^๔ แห่งพระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พุทธศักราช ๒๔๗๒ เรื่องนี้ เมื่อพิจารณาสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดนระหว่างกรุงสยามกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๙๑๑ แล้ว จะเห็นได้ว่า สัญญาฉบับดังกล่าว ข้อ ๒ อนุ ๑๘. ๑๙. และ ๒๑^๕ ได้กำหนดให้ความผิดอันมีโทษลักพาคนหนี โทษลักเด็กและโทษลักคน เป็นความผิดที่จะส่งผู้ร้ายข้ามแดนแก่กันได้ ซึ่งเทียบได้กับความผิดอันมีโทษตามมาตรา ๓๑๐^๖ มาตรา ๓๑๒ ตริ^๗ และ

^๒ ข้อ ๑๖ ข้อสัญญาทั้งหลายในหนังสือสัญญานี้ จะใช้ได้ตลอดไปถึงหัวเมืองขึ้น และอาณาเขตของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษ ตามแต่กฎหมายของหัวเมืองขึ้น และอาณาเขตที่ได้ให้อยู่ในเวลานั้นว่าจะเป็นได้เพียงใด

ฯลฯ

ฯลฯ

^๓ สัญญาฉบับนี้ทำขึ้นก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง จึงสามารถอนุวัติการโดยประกาศพระบรมราชโองการได้ แต่ในปัจจุบัน สนธิสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดนกับประเทศต่าง ๆ ยึดถือหลักทวินิยม(dualism) ที่ต้องอนุวัติการโดยพระราชบัญญัติ เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เช่น พระราชบัญญัติว่าด้วยการส่งผู้ร้ายข้ามแดนระหว่างราชอาณาจักรไทยกับสหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นต้น

^๔ มาตรา ๓ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับแก่บรรดาการส่งผู้ร้ายข้ามแดนในกรุงสยาม เท่าที่ไม่แย้งกับข้อความในหนังสือสัญญา อนุสัญญา หรือความตกลงกับรัฐบาลต่างประเทศ หรือในประกาศกระแสพระบรมราชโองการที่ได้ออกเกี่ยวกับหนังสือสัญญา อนุสัญญาและความตกลงนั้น ๆ

^๕ ข้อ ๒ ความผิดอันมีโทษทั้งหลาย ซึ่งจะส่งผู้ร้ายข้ามแดนแก่กันนั้น คือ

ฯลฯ

ฯลฯ

๑๘. โทษลักพาคนหนี

๑๙. โทษลักเด็ก

ฯลฯ

ฯลฯ

๒๑. โทษลักคนหรือกักขังคนไว้ในที่ผิดกฎหมาย

ฯลฯ

ฯลฯ

^๖ มาตรา ๓๑๐ ผู้ใดทวงหนี้หรือกักขังผู้อื่น หรือกระทำความผิดประการใดให้ผู้อื่นปราศจากเสรีภาพในร่างกาย ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ฯลฯ

ฯลฯ

^๗ มาตรา ๓๑๒ ตริ ผู้ใดโดยทุจริตรับไว้ จำหน่าย เป็นธุระจัดหา ล่อไป หรือพาไปซึ่งบุคคลอายุเกินสิบห้าปีแต่ยังไม่เกินสิบแปดปี แม้ผู้นั้นจะยินยอมก็ตาม ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับถ้าการกระทำความผิดตามวรรคแรกเป็นการกระทำแก่เด็กอายุยังไม่เกินสิบห้าปี ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นสี่พันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ตามมาตรา ๓๑๗^๔ แห่งประมวลกฎหมายอาญาของไทย ฉะนั้น ในกรณีที่หาหรือมาใน
คณะกรรมการกฤษฎีกา (คณะที่ ๙) เห็นว่า ประเทศไทยมีอำนาจศาลเหนือความผิดนั้นในการที่
จะพิจารณาว่า การกระทำของนายกมลฯ ที่โจทก์กล่าวหาจะเข้าข่ายเป็นความผิดตามบทบัญญัติ
ดังกล่าวหรือไม่ และความผิดนั้นจะอยู่ในประเภทที่อาจส่งตัวนายกมลฯ ข้ามแดนได้หรือไม่
สำหรับการพิจารณาในแง่โยบายนั้น แม้ว่าข้อ ๓^๕ แห่งสัญญาฉบับดังกล่าวจะกำหนดว่า รัฐบาล
ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด เมื่อเห็นว่าไม่ควรยอมส่งคนในบังคับของรัฐบาลฝ่ายนั้นให้แก่รัฐบาลอีกฝ่ายหนึ่ง
แล้ว ก็ไม่ต้องส่งให้แก่กันก็ตาม แต่ข้อกำหนดอื่นๆ ในสัญญาฉบับเดียวกันมุ่งไปที่การจับและการ
ไต่สวนโดยศาล จึงทำให้เห็นเจตนารมณ์ได้ว่า ศาลจะต้องไต่สวนพิจารณาเสียก่อน^๖ ส่วนการ
พิจารณาของรัฐบาลตามข้อ ๓ แห่งสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดนระหว่างกรุงสยามกับอังกฤษ ค.ศ.
๑๙๑๑ น่าจะเป็นการพิจารณาในแง่โยบายในชั้นสุดท้ายเมื่อศาลพิพากษาในคดีนี้แล้วว่าจะส่งตัว
ผู้ร้ายข้ามแดนหรือไม่ ซึ่งสอดคล้องกับมาตรา ๗ (ข)^๗ มาตรา ๘^๘ มาตรา ๑๒ (๓)^๙ และ

^๔ มาตรา ๓๑๗ ผู้ใดปราศจากเหตุอันสมควร พรากเด็กอายุยังไม่เกินสิบห้าปีไปเสียจาก
บิดามารดา ผู้ปกครอง หรือผู้ดูแล ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามปีถึงสิบห้าปี และปรับตั้งแต่หกพันบาทถึงสาม
หมื่นบาท

ฯลฯ

ฯลฯ

^๕ ข้อ ๓ รัฐบาลฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด เมื่อเห็นว่า ไม่ควรยอมส่งคนในบังคับของรัฐบาลฝ่ายนั้น
ให้แก่รัฐบาลอีกฝ่ายหนึ่งแล้ว ก็ไม่ต้องส่งให้แก่กัน

^๖ อังกฤษทำสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดนกับไทยบนพื้นฐานของหลักฐานในกฎหมาย
รัฐธรรมนูญอังกฤษที่ปรากฏในตำราของ Dicey ที่ว่า “บุคคลจะต้องไม่ถูกลงโทษหรือทำให้เสียหายแก่ร่างกาย
หรือทรัพย์สิน เว้นแต่ศาลวินิจฉัยว่าบุคคลนั้นทำผิดกฎหมาย” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหลักการส่งผู้ร้ายข้ามแดนที่
อังกฤษและเครือจักรภพอังกฤษยึดถือ : I.A. Shearer, Extradition and International Law (๑๙๗๑).

^๗ มาตรา ๗ คำร้องขอให้ส่งบุคคลข้ามแดนนั้น ต้องมีหลักฐานส่งมาประกอบ คือ(ก) ใน
กรณีขอให้ส่งบุคคลที่ได้พิจารณาเป็นสัจย์ว่า ได้กระทำความผิดมีโทษอาญา ต้องมีสำเนาคำพิพากษาของศาลที่
ได้พิจารณาคดีนั้น ซึ่งมีเจ้าหน้าที่รับรองโดยชอบ

(ข) ในกรณีขอให้ส่งบุคคลผู้ซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดมีโทษอาญาต้องมีหมายสั่งจับของ
เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ในประเทศที่ร้องขอหรือสำเนาหมายสั่งจับนั้นซึ่งมีเจ้าหน้าที่รับรองโดยชอบ กับต้องมี
พยานหลักฐานเพียงพอที่จะสั่งให้ผู้ต้องหาเพื่อส่งไปให้ศาลพิจารณาได้ หากว่าความผิดนั้นได้กระทำในกรุง
สยาม

^๘ มาตรา ๘ นอกจากรัฐบาลสยามจะวินิจฉัยเป็นอย่างอื่น คำร้องขอกับทั้งเอกสารต่าง ๆ ที่
ส่งมาด้วยนั้น ให้จัดส่งต่อไปยังกระทรวงมหาดไทย เพื่อให้พนักงานอัยการนำคดีขึ้นสู่ศาล กระทรวงมหาดไทย
จะสั่งให้จับจำเลยหรือจะขอให้ศาลออกหมายสั่งจับก็ได้

^๙ มาตรา ๑๒ ศาลจะต้องเป็นที่พอใจว่า

ฯลฯ

ฯลฯ

(๓) ความผิดนั้นอยู่ในประเภทที่จะส่งตัวจำเลยข้ามแดนได้ และไม่ใช่เป็นความผิดอันมี
ลักษณะในทางการเมือง

ฯลฯ

ฯลฯ

มาตรา ๑๖^{๑๔} แห่งพระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พุทธศักราช ๒๔๗๒ ฉะนั้น คณะกรรมการกฤษฎีกา (คณะที่ ๙) จึงมีความเห็นว่า หากกระทรวงการต่างประเทศเห็นว่า คำร้องขอให้ส่งนายกมลฯ เป็นผู้ร้ายข้ามแดนมีหลักฐานส่งมาประกอบครบถ้วนตามนัยมาตรา ๗ (ข)^{๑๕} แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว กระทรวงการต่างประเทศควรจัดส่งคำร้องขอพร้อมหลักฐานต่อไปยังกระทรวงมหาดไทยเพื่อให้พนักงานอัยการ^{๑๖} นำคดีขึ้นสู่ศาลตามมาตรา ๘^{๑๗} แห่งพระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พุทธศักราช ๒๔๗๒ ซึ่งศาลจะต้องไต่สวนให้เป็นที่พอใจว่า การกระทำของนายกมลฯ จะเป็นความผิดตามมาตรา ๓๑๐^{๑๘} มาตรา ๓๑๒ ตี^{๑๙} และโดยเฉพาะมาตรา ๓๑๗^{๒๐} แห่งประมวลกฎหมายอาญาของไทยหรือไม่ และความผิดนั้นอยู่ในประเภทที่จะส่งตัวนายกมลฯ ข้ามแดนได้หรือไม่ ตามมาตรา ๑๒ (๓)^{๒๑} แห่งพระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พุทธศักราช ๒๔๗๒

(ลงชื่อ) ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศานต์
(นายชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศานต์)
เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

เมษายน ๒๕๕๓

^{๑๔} มาตรา ๑๖ เมื่อใดศาลพิเคราะห์เห็นว่าจำเลยเป็นคนในบังคับสยามก็ดี หรือมีข้อสงสัยหรือมีความยุ่งยากในเรื่องระเบียบอันเกี่ยวกับการรับรองเอกสาร หรือวิธีการทำคำขอให้ส่งข้ามแดนก็ดี ให้ศาลรายงานหรือเสนอคดีกระทรวงยุติธรรมก่อนที่จะออกคำสั่งให้ปล่อยตัวจำเลย

^{๑๕} โปรดดูเชิงอรรถที่ (๑๑), ข้างต้น

^{๑๖} ในขณะนี้ กระทรวงมหาดไทยมิได้มีการมอัยการเป็นส่วนราชการที่อยู่ในสังกัดอีกต่อไป เพราะได้มีการจัดตั้งสำนักงานอัยการสูงสุดเป็นหน่วยงานอิสระที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของนายกรัฐมนตรี ทั้งนี้ ตามประกาศคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ฉบับที่ ๔๗ เรื่อง การแก้ไขเพิ่มเติมประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๑๖ ลงวันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๕ อย่างไรก็ตาม มาตรา ๘ แห่งพระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พุทธศักราช ๒๔๗๒ ยังคงบัญญัติให้กระทรวงมหาดไทยคงมีหน้าที่ที่จะดำเนินการในเรื่องดังกล่าวอยู่

^{๑๗} โปรดดูเชิงอรรถที่ (๑๒), ข้างต้น

^{๑๘} โปรดดูเชิงอรรถที่ (๖), ข้างต้น

^{๑๙} โปรดดูเชิงอรรถที่ (๗), ข้างต้น

^{๒๐} โปรดดูเชิงอรรถที่ (๘), ข้างต้น

^{๒๑} โปรดดูเชิงอรรถที่ (๑๓), ข้างต้น